

Hanzelková, Marie

Katalog kramářských tisků

Bohemica litteraria. 2022, vol. 25, iss. 1, pp. 105-108

ISSN 1213-2144 (print); ISSN 2336-4394 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/BL2022-1-7>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/145180>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

recenze

Katalog kramářských tisků

Holubová, Markéta. *Katalog kramářských tisků brněnského pracoviště Etnologického ústavu AV ČR*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i., 2021. 372 s.

„Zasílám tři písničky a prosím, ponechte si je u Vás v kabinetě, i přes to, že nevím na ně notu a snad se Vám i méně hodí. Za mě líto je zničit, vždyť i ony mají nebo měly kdysi svůj život, svoji dobu,“ napsala Marie Nováková z Lovčiček v průvodním dopise, který poslala v roce 1963 Karlu Vetterlovi, vedoucímu tehdejší brněnské pobočky brněnského Ústavu pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd – nyní Etnologický ústav Akademie věd ČR, v.v.i. (s. 370). Můžeme se oprávněně domnívat, že v dnešní době by pisatelka dopisu měla radost z pozornosti, již se kramářským písním dostává ze strany odborníků různých vědních oborů, i ze systematizace dané sbírky a precizní katalogizace.

Katalog kramářských tisků brněnského pracoviště Etnologického ústavu AV ČR navazuje na předchozí knižní i online katalogy, jež instituce vydala.¹ Autorka katalogu Markéta Holubová se kramářskými tisky zabývá již dlouhodobě, výsledky jejího bádání byly zveřejněny v mnoha českých i zahraničních odborných časopisech, spolupracovala na několika knižních publikacích (nejnověji např. antologie V. Frolcové, P. Koska, M. Holubové, H. Bočkové a T. Slavického *Má svou známou notu. Kramářské písně v ústní tradici Moravy a Slezska*, vyjde 2022).

V úvodních studiích Holubová zmiňuje metodiku Etnologického ústavu použitou při katalogizaci své sbírky kramářských tisků, stručně představuje

1) Knižní katalogy: KOPALOVÁ, Ludmila, HOLUBOVÁ, Markéta. *Katalog kramářských tisků*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i., 2008; HOLUBOVÁ, Markéta. *Katalog kramářských tisků II. Biblická a křesťanská ikonografie*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i., 2012; HOLUBOVÁ, Markéta. *Katalog kramářských tisků III. Německé kramářské tisky, jednolísty a kuplety*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i., 2017.

Online katalogy: KOPALOVÁ, Ludmila, HOLUBOVÁ, Markéta. *Databáze Kramářských a starých tisků* [citováno 20. 5. 2022]. Dostupné z: <http://staretisky.eu.cas.cz/>; HOLUBOVÁ, Markéta. *Databáze německých kramářských tisků, jednolístů a kupletů* [citováno 20. 5. 2022]. Dostupné z: <http://nemecketisky.eu.cas.cz/>.

kramářské písně jako součást globálního fenoménu rozšířeného nejen v Evropě, ale i v částech severní a jižní Ameriky. Velmi přínosná je následující kapitola, jež popisuje vývoj sběratelství českých kramářských písní (ač je možné zpochybnit autorčino tvrzení, že sběry začaly poměrně záhy, jelikož nejstarší sběry jsou z přelomu 18. a 19. století, zatímco masové šíření kramářských písní nastalo už ve 30. letech 17. století). Autorka rozlišuje dva typy sběratelství, soukromé a institucionální. V rámci institucionálního uvádí rozsáhlý vědecký projekt *Das Volkslied in Österreich* z roku 1905, jehož cílem bylo systematicky sesbírat lidové písně a tance z předlitavské části rakousko-uherské monarchie. Proces sběru se zaměřoval na písně, které byly v dané době zpívány, zatímco kramářské písně byly chápány spíše jako doplněk (často nepříliš ceněný). Mnoho kramářských písní ve sběrech orální tradice zůstalo skryto a teprve současný postupující výzkum je umožňuje v záznamech orální tradice identifikovat. Poutavá je také podkapitola o soukromých sběratelích, je však škoda, že byla opomenuta například činnost Františka Vaváka, jenž opsal některé, dnes již ztracené kramářské písně (včetně písně o Valdštejnovi), a zejména monumentální sbírka Jaroslava Vobra, která čítá několik desítek tisíc kramářských písní a dnes je spravována Moravskou zemskou knihovnou (spolu se sbírkou Národního muzea se jedná o největší sbírky kramářských písní v Česku, čítá kolem 43 000 exemplářů kramářských tisků).

Holubová uvádí, že sbírka kramářských tisků (zejména kramářských písní) brněnského pracoviště EÚ AV patří, ve srovnání s jinými paměťovými institucemi, spíše k menším (1257 tisků), je však unikátní zejména notovanými záznamy orální tradice. Patrně největším přínosem pro sbírku kramářských písní byla aktivita dvou amatérských sběratelů, Františka Lýska (1904–1977), advokáta a milovníka moravského folkloru, a Jana Poláčka (1896–1968), hudebního vědce brněnské Masarykovy univerzity a sbormistra. Poláček a Lýsek rozpoznali, že se mezi kramářskými písněmi nachází i kvalitní melodie, a objevili kramářský tisk jako médium, nositele tradice lidové duchovní písně. V letech 1936–1960 navštěvovali zpěváky starší generace a pamětníky, kteří tyto písně znali a někdy také vlastnili (nenotované) kramářské tisky či rodinné špalíčky, zděděné po předcích. Holubová zmiňuje, že ve srovnání s pražskou sbírkou vznikala brněnská sbírka později a spontánněji: některé špalíčky a kramářské písně byly nakoupeny v roce 1956 v antikvariátech, jiné pochází z darů a pozůstatostí sběratelů (např. Hynka Bíma). Unikátní je špalíček, jenž pochází od českých krajanů z chorvatského Kaptolu a který dokládá důležitost kramářských písní pro recipienty, již si své kramářské písně vezli přes všechny obtíže cesty

až do nového domova. Holubová cituje i některé dopisy dárců, např. výstižnou glosu od paní Very Holubářové: „Skromná ‚literatura‘, která sytila duše mých předků v r. 1851 aj. Škoda, že rodinný Koniáš – teta Toni – naházela do ohně mnohem víc a mnohem cennější tisky“ (s. 23).

V další části studie Holubová uvádí základní informace o formě, tématech a materialitě českých kramářských písní. Specifikem českých kramářských písní byla až do poloviny 19. století drobná šestnáctka (většinou 9 x 11 cm), dodáváme, že šestnáctka byla užívána i u jiných kramářských písní středoevropského prostoru, např. v Polsku a na Slovensku), typické bylo rovněž převažující užívání švabachu (oproti např. fraktuře, běžné v německých zemích). Za nejpřínosnější část úvodní studie považují pojednání o autorech kramářských písní. Přestože je většinou neznáme, Holubová dokládá, že se nejednalo o homogenní skupinu méně vzdělaných tvůrců, ale že pocházeli z různých společenských vrstev. V souladu s novými vědeckými zjištěními (např. Jakuba Ivánka a Jana Malury) Holubová konstatuje, že do konce 18. století se často jednalo o vzdělané autory, znalé dobové literární tradice. Jako příklad Holubová zmiňuje vzdělaného jezuitu Sebastiana Labeho, jenž patrně využíval kramářské písně i k misijní činnosti. Podle Holubové pocházeli autoři českých kramářských písní z několika společenských skupin: duchovenstva, kantorů a písmáků a v 19. století také kramářů a potulných písničkářů z nejhudších společenských vrstev (např. Jan Janovský, Josef Tér), vůdců poutí, tzv. celfotrů (z něm. Zell Vater, cellenský otec, vůdce poutí do Mariazell), z nichž nejslavnější byl František Hais. V 19. století najdeme mezi tvůrci kramářských písní také básníky, např. Josef Václav Sládek vydal v roce 1892 v Praze kramářskou píseň Na stráži (s. 43).

Po úvodní obsáhlé studii následuje katalogová část. Na začátku katalogu jsou uvedeny nepísňové kramářské tisky, modlitby, pobožnosti, příběhy či pověrečné tisky. Poté jsou zařazeny kramářské písně, přičemž za hlavní rozlišovací znak je pojímán incipit (úvodní jeden či dva verše textu), transkribovaný podle současných pravidel pravopisu. Následně je zmíněn transliterovaný plný název (je otázkou, zda by nebylo vhodnější zůstat u transkripce), dále informace o impresu a dataci, rozsahu a fyzických parametrech tisků (např. počet slok), ikonografický popis a rozměr štočku, notace a v případě špalíčku stručná informace o vazbě. Pokud je píseň doložena i v záznamech orální tradice, je o tom v záznamu informace, spolu s bližšími údaji o prameni (rok, místo záznamu, zpěvák, signatura).

Katalog obsahuje množství užitečných rejstříků: autorský rejstřík, ikonografický rejstřík, rejstřík knihkupců, nakladatelů a tiskařů, rejstřík názvů, rejstřík

míst a roků vydání, tematický rejstřík, rejstřík lokalit sběru, sběratelů, tanců, rejstřík nápěvů a zpěváků.

Závěrečná část katalogu přináší zajímavý obrazový materiál, jenž zahrnuje nejstarší a nejmladší tisky sbírky, ukázky záznamů orální tradice od sběratelů Františka Lýska a Jana Poláčka, příklad kramářské písně s uvedením autora/ autorky a ukázky nepísňových kramářských tisků: modlitby, pověrečného tisku, prozaického příběhu. Zařazen je také obrázek špalíčku, rukopisného přípisku majitelů a dopis dárkyně.

Katalog je přínosným doplněním předchozí dlouholeté snahy odborníků Etnologického ústavu AV, v.v.i., umožňuje badatelům různých specializací i případným laikům pracovat s do té doby velmi obtížně dostupnými efemerními tisky. V budoucnu by bylo vhodné, aby byl katalog také zveřejněn digitálně, pokud možno v rámci již fungujících databází instituce, nejlépe i v anglické verzi (vítaným vylepšením by bylo i připojení zdigitalizovaných tisků). Katalog může sloužit i jako inspirace pro jiné, zejména menší paměťové instituce, jak zpřístupnit své fondy kramářských písní veřejnosti.

Marie Hanzelková

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.